

ROMA RYŚ-JUREK, OLGA STEFKO¹

WYNIKI PRODUKCYJNE I EKONOMICZNE GOSPODARSTW OGRODNICZYCH WEDŁUG ICH WIELKOŚCI EKONOMICZNEJ W POLSCE I W UE-27 W 2009 ROKU NA PODSTAWIE DANYCH FADN

Abstrakt. Celem artykułu jest przedstawienie wyników produkcyjnych, ekonomicznych i finansowych gospodarstw rolnych zajmujących się uprawami ogrodnictwami według ich wielkości ekonomicznej w Polsce w porównaniu ze średnimi wynikami dla 27 krajów należących do Unii Europejskiej (UE) w 2009 roku. Badania oparto na danych FADN. W Polsce i w UE-27, w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodniczego, zmieniało się zapotrzebowanie na czynniki produkcji – ziemię, pracę, kapitał, oraz relacje między nimi. W 2009 roku średnia wartość produkcji ogółem wypracowana w polskim gospodarstwie ogrodniczym była około 2,5-krotnie mniejsza niż w UE-27, a średnia wartość polskiego dochodu z rodzinnego gospodarstwa ogrodniczego była mniejsza średnio o 40% w stosunku do obserwowanej w UE-27. Większe ekonomicznie gospodarstwa ogrodnicze, zarówno w Polsce, jak i w UE-27, miały mniejszą nadpłynność, większą skłonność do zadłużania i lepszą sprawność działania. Ponadto większość wyliczonych wskaźników dla gospodarstw ogrodniczych była korzystniejsza niż dla gospodarstw rolnych ogółem.

Słowa kluczowe: gospodarstwo ogrodnicze, wielkość ekonomiczna, wyniki produkcyjne, ekonomiczne i finansowe

WPROWADZENIE

Ogrodnictwo charakteryzuje się dużą różnorodnością prowadzonych upraw, gdyż obejmuje zarówno uprawę warzyw i owoców (polowo, pod szkłem, a także w ramach tak zwanych plantacji trwałych), roślin ozdobnych, kwiatów, jak i materiału szkółkarskiego [Stefko i Łącka 2009, Stefko 2011]. Polskie ogrod-

¹ Autorki są pracownikami naukowymi Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (e-mail: rysjurek@up.poznan.pl; stefko@up.poznan.pl).

nictwo przed transformacją gospodarczą należało do jednych z najbardziej prężnie rozwijających się, a jednocześnie bardzo dochodowych gałęzi rolnictwa [por. Krusze 1982, Jabłońska 1995, Wawrzyniak 2005]. W strukturze wartości towarowej produkcji ogrodniczej największy udział miało warzywnictwo i sadownictwo, jednak od 1960 do 2004 roku udział tego pierwszego zmniejszył się z 60,0 do 34,0%, a drugiego z 30,0 do 28,0%. Wzrosło natomiast znaczenie roślin ozdobnych, których udział zwiększył się z 10,0 do 38,0% [Olewnicki 2010]². Należy również dodać, że wzrosło znaczenie ogrodnictwa w sektorze rolno-żywnościowym, gdyż zwiększył się udział owoców i warzyw (z 7,6% w 1965 roku do 23,2% w 2008 roku) w łącznej wartości globalnej produkcji roślinnej, przy niezmienniej powierzchni upraw stanowiących około 3–4% powierzchni wszystkich użytków rolnych [Olewnicki 2009]. Zdiagnozowanie bieżącej sytuacji produkcyjnej i ekonomicznej w gospodarstwach ogrodniczych pozwoli nie tylko na poszerzenie wiedzy o stanie obecnym. Uzyskane wyniki stanowiąc mogą również przesłankę do wysnucia refleksji dotyczących dalszego rozwoju gospodarstw ogrodniczych.

Celem artykułu jest zbadanie sytuacji produkcyjnej i ekonomicznej gospodarstw rolnych zajmujących się uprawami ogrodniczymi w Polsce w porównaniu ze średnimi wynikami dla 27 krajów należących do Unii Europejskiej (UE), a także w odniesieniu do średnich wyników wszystkich gospodarstw rolnych w Polsce i UE-27 w 2009 roku.

MATERIAŁ I METODY BADAWCZE

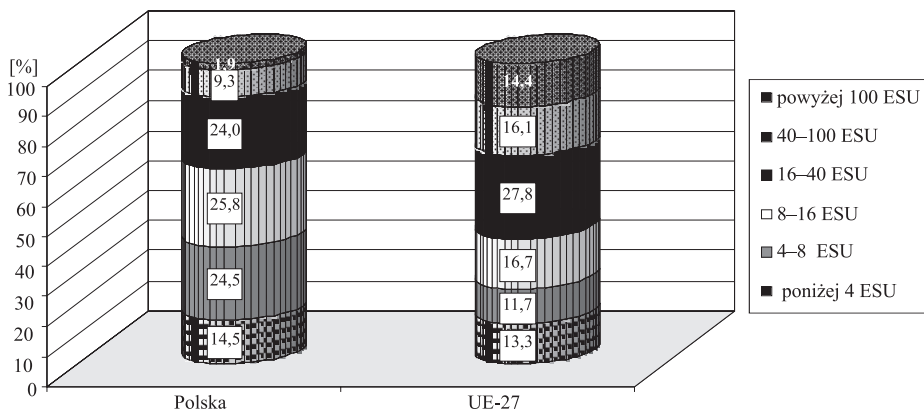
Do badań zastosowano dane z sieci danych rachunkowości rolnej gospodarstw rolnych FADN (*Farm Accountancy Data Network*), opisujące ilościowo sytuację produkcyjną, ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych w krajach UE-27 [FADN 2012]. Przeanalizowano dane dla 2009 roku, gdyż baza FADN aktualizowana jest z dużym opóźnieniem³. Zgromadzone w niej dane, skonstruowane jako średnie ważone na gospodarstwo, są reprezentatywnym odpowiednikiem dla 4 953 250 gospodarstw rolnych ogółem z krajów UE-27 (w tym ogrodniczych – 165 030), w tym z Polski – 765 650 gospodarstw rolnych ogółem (w tym ogrodniczych – 25 420). Podstawą badania były dane gospodarstw zajmujących się uprawami ogrodniczymi, które w grupowaniu TF14 znajdują się pod numerem 20 [FADN 2012]. Obliczenia wykonano dla gospodarstw ogrodniczych ogółem i według 6 klas wielkości ekonomicznej stosowanych w bazie FADN, a uzyskane dane porównano ze średnimi ogólnymi dla gospodarstw rolnych z Polski i Unii Europejskiej. Dla gospodarstw ogrodniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej przeprowadzono badanie potencjału produkcyjnego oraz przeanalizowano wyniki produkcyjne, ekono-

² Warto również zauważyć, że w tym samym okresie areal szkółek zwiększył się z około 2000 ha do ponad 4390 ha, a produkcji cebul kwiatowych – z 650 ha do około 1000–1200 ha. Powierzchnia pod sadami wzrastała z dynamiką wynoszącą średniorocznie 1,17% w stosunku do średniej [Jabłońska 2006].

³ W połowie 2012 roku najbardziej aktualne były dane dla 2009 roku [FADN 2012].

miczne i finansowe. W badaniach wykorzystano metody analizy opisowej, analizy porównawczej i podstawowe metody statystyki opisowej.

Warto zauważyć, że struktury prób gospodarstw ogrodniczych według wielkości ekonomicznej w bazie FADN dla Polski i UE-27 dla 2009 roku różnią się między sobą (rysunek 1). Jak wiadomo, tak zauważalne różnice w strukturze wielkościowej gospodarstw rolnych wywierają wpływ na rozpiętość badanych charakterystyk gospodarstw, ale by uzyskać pełne wyniki, nie wykluczono żadnej z klas wielkości ekonomicznej.

RYSUNEK 1. Struktura gospodarstw ogrodniczych w próbach FADN dla Polski i UE-27 według ich wielkości ekonomicznej w 2009 roku

FIGURE 1. The structure of the horticultural farms in the samples of FADN for Poland and the EU-27 according to their economic size in 2009

Źródło: Na podstawie FADN 2012.

DIAGNOZA POTENCJAŁU PRODUKCYJNEGO

Pierwszym etapem przeprowadzonych badań była charakterystyka i analiza czynników produkcji, ich struktury i relacji między nimi w gospodarstwach ogrodniczych w Polsce i w UE-27 według ich wielkości ekonomicznej w 2009 roku (tabela 1). Średnia powierzchnia użytków rolnych (UR) w gospodarstwie ogrodniczym w Polsce w 2009 roku wyniosła 4,4 ha, podczas gdy w UE-27 – 5,2 ha, przy czym średnie gospodarstwo rolne w tym samym czasie w Polsce dysponowało 18,3 ha UR, a w UE-27 aż 32,7 ha (tabela 1). Między gospodarstwami ogrodniczymi należącymi do różnych klas wielkości ekonomicznej można było zauważyć duże zróżnicowanie średniej powierzchni UR. I tak rozpiętość ta dla Polski wyniosła od około 1,06 ha do ponad 10 ha, a dla UE-27 – od około 1,2 ha do prawie 16 ha. Polskie gospodarstwa ogrodnicze średnio dodzierzały 8,1% powierzchni UR w 2009 roku, a w UE-27 – aż 36,7% powierzchni UR, podczas gdy polskie gospodarstwa rolne ogółem dodzierzały 3,5 razy więcej UR, a unijne około 1,5 raza więcej. Wyliczono również średni udział gruntów pod uprawy ogrodnicze w powierzchni ogółem

TABELA 1. Wybrane dane dotyczące czynników produkcji w gospodarstwach rolnych ogółem i ogrodniczych w Polsce i UE-27 w 2009 roku według ich wielkości ekonomicznej
 TABLE 1. The chosen data about the production factors in total and horticulture farms in Poland and in the EU-27 in 2009 according to their economic size

Wyszczególnienie	Polska						
	Ogółem	średnio	Ogrodnicze				
			bardzo małe do 4 ESU	małe 4–8 ESU	średnio małe 8–16 ESU	średnio duże 16–40 ESU	duże 40–100 ESU
Ziemia							
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	18,3	4,4	1,1	3,6	4,0	6,4	6,5
Udział dodzierżawionych UR w powierzchni ogółem [%]	28,6	8,1	13,2	4,1	8,7	9,7	10,7
Udział gruntów pod uprawy ogrodnicze w powierzchni ogółem gospodarstwa [%]	6,4	35,2	36,8	29,6	32,6	36,3	39,9
Praca							
Nakład pracy ogółem [AWU]	1,8	3,1	1,7	1,9	2,2	3,7	6,8
Udział pracy własnej [%]	86,9	53,5	85,2	80,0	70,6	50,5	30,2
Udział pracy najemnej [%]	13,1	46,5	14,8	20,0	29,4	49,5	69,8
Kapitał							
Aktywa ogółem [tys. euro]	132,4	142,3	43,4	69,4	82,9	171,0	341,6
Udział aktywów trwałych w aktywach ogółem [%]	89,4	91,7	89,2	89,5	91,5	92,2	92,3
Udział aktywów bieżących w aktywach ogółem [%]	10,6	8,3	10,8	10,5	8,5	7,8	7,7
Relacje między czynnikami produkcji							
Techniczne uzbrojenie pracy (aktywa trwałe/ 1 pełnozatrudniony) [tys. euro · AWU ⁻¹]	67,7	41,9	22,9	318,7	34,9	42,2	46,3
Uzbrojenie ziemi (aktywa trwałe/ użytki rolne) [tys. euro · ha ⁻¹]	6,5	29,5	36,6	17,0	18,9	24,6	48,3
Uzbrojenie pracy w ziemię (użytki rolne/ 1 pełnozatrudniony) [ha · AWU ⁻¹]	10,5	1,4	0,6	1,9	1,8	1,7	1,0

Źródło: Na podstawie: FADN [2012], Poczta i Średzińska [2007], Ryś-Jurek [2008].

UE-27									
Ogrodnicze									
bardzo duże >100 ESU	Ogółem	średnio	bardzo małe do 4 ESU	małe 4–8 ESU	średnio- małe 8–16 ESU	średnio- duże 16–40 ESU	duże 40–100 ESU	bardzo duże >100 ESU	
Ziemia									
10,3	32,7	5,2	1,2	2,7	2,7	3,7	6,0	15,8	
1,3	53,6	36,7	17,1	13,1	21,4	20,9	35,1	52,2	
48,5	11,4	60,8	49,6	38,9	51,3	55,3	58,6	69,5	
Praca									
15,7	1,7	3,3	1,6	1,9	1,9	2,5	3,8	8,8	
12,3	74,6	43,2	80,8	71,3	64,7	57,7	41,6	19,8	
87,7	25,5	56,8	19,3	28,7	35,4	42,3	58,4	80,3	
Kapitał									
1295,9	290,1	354,7	25,9	78,2	141,7	218,6	379,8	1362,2	
92,4	81,8	78,1	83,5	73,4	76,1	77,7	80,6	77,8	
7,7	18,2	21,9	16,5	26,6	23,9	22,3	19,5	22,2	
Relacje między czynnikami produkcji									
76,1	143,9	83,2	13,4	29,4	54,5	69,0	81,6	120,3	
115,7	7,3	53,3	17,6	21,5	39,8	46,3	50,7	67,0	
0,7	19,8	1,6	0,8	1,4	1,4	1,5	1,6	1,8	

gospodarstwa⁴. Dla gospodarstw ogrodnich w Polsce wyniósł on średnio 35,2%, a dla UE-27 aż 60,77%, przy średniej dla gospodarstw rolnych ogółem odpowiednio 6,4% oraz 11,4%. Warto zauważyć, że wraz z powiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodniczego następował wzrost udziału gruntów pod uprawy ogrodnice w powierzchni ogółem gospodarstwa rolnego, począwszy od gospodarstw małych (4–8 ESU). Tak więc rozpiętość tego udziału w Polsce wyniosła od 29,6% (gospodarstwa ogrodnice małe) do 48,5% (gospodarstwa ogrodnice bardzo duże – powyżej 100 ESU), a w UE-27 – odpowiednio od 38,9% do 69,5%. Natomiast gospodarstwa ogrodnice bardzo małe (poniżej 4 ESU) poświęcały uprawom ogrodnim tyle procent gruntów co średni duże (16–40 ESU) w Polsce lub tyle co średni małe (8–16 ESU) w UE-27 (tabela 1).

Średni nakład pracy w 2009 roku w gospodarstwie ogrodnim w Polsce wyniósł 3,1 AWU, w UE-27 był podobny – z wartością 3,3 AWU, podczas gdy gospodarstwa rolne ogółem w Polsce średnio wykazywały nakład pracy równy 1,8 AWU, a w UE-27 – 1,7 AWU (tabela 1). Między gospodarstwami ogrodnimi należącymi do kolejnych klas wielkości ekonomicznej dostrzec można duże różnice w nakładach pracy. Dla Polski rozpiętość ta wyniosła od 1,7 aż do 15,7 AWU, a dla UE-27 – od 1,6 do 8,8 AWU. Ponadto im większe było gospodarstwo ogrodnice pod względem wielkości ekonomicznej tego gospodarstwa, tym większy był udział pracy najemnej w nakładach pracy ogółem. Na przykład w 2009 roku w Polsce średni udział pracy najemnej w nakładach pracy ogółem wyniósł 13,1% dla gospodarstw rolnych ogółem, a dla gospodarstw ogrodnich – 46,5%, natomiast w przypadku polskich gospodarstw ogrodnich o wielkości od 40 do 100 ESU był równy około 69,8%, a dla tych powyżej 100 ESU wyniósł aż 87,7% w 2009 roku. W UE-27 średni udział pracy najemnej w nakładach pracy ogółem dla wszystkich gospodarstw rolnych wyniósł 25,5%, dla gospodarstw ogrodnich aż 56,8%, przy czym dla unijnych gospodarstw ogrodnich powyżej 100 ESU przekroczył 80%.

Średnio gospodarstwa ogrodnice posiadały trochę większą wartość aktywów ogółem niż gospodarstwa rolne rozpatrywane razem. W Polsce w 2009 roku wartość ta wyniosła 142 tys. euro w gospodarstwach ogrodnich i 132 tys. euro w gospodarstwach rolnych ogółem, podczas gdy w UE-27 odpowiednio aż 354 tys. euro i 290 tys. euro (tabela 1). Między gospodarstwami ogrodnimi należącymi do różnych klas wielkości ekonomicznej wystąpiło bardzo duże zróżnicowanie średniej wartości aktywów ogółem w gospodarstwie. Dla Polski rozpiętość ta wyniosła od około 43 tys. euro do prawie 1295 tys. euro, a dla UE-27 – od około 25 tys. euro do 1362 tys. euro. W strukturze aktywów gospodarstw ogrodnich w Polsce i UE-27 dominowały aktywa trwałe. Średni ich udział w Polsce wyniósł około 90%, a w UE-27 – około 80%. Wyniki gospodarstw ogrodnich nie od-

⁴ Baza danych FADN nie wykazuje osobnej pozycji „powierzchnia gruntów pod uprawy ogrodnice”, więc zdecydowano się rozpatrywać je jako sumę powierzchni przeznaczonych dla: warzyw i kwiatów (SE046), winnic (SE050), upraw trwałych (SE054), sadów (SE055), gajów oliwnych (SE060) i pozostałych upraw trwałych (SE065) [FADN 2012, *Wyniki standardowe...* 2011, s. 22].

biegały znacząco od wyników gospodarstw rolnych ogółem, gdyż taka struktura majątku jest charakterystyczna dla działalności rolniczej.

Dzięki dużemu udziałowi aktywów trwałych w aktywach ogółem gospodarstwo nie jest zależne od usługodawców w chwili, gdy w rolnictwie występuje zwiększone zapotrzebowanie na sprzęt, a takie sytuacje występują właściwie równocześnie we wszystkich gospodarstwach gospodarujących w danym rejonie. Jednakże taka struktura majątku zwiększa koszty stałe gospodarstwa i zmniejsza jego elastyczność reagowania na zmieniające się warunki otoczenia [por. Poczta i Średzińska 2007, Ryś-Jurek 2009].

Aby określić relacje między czynnikami produkcji w gospodarstwach ogrodniczych, wyliczono techniczne uzbrojenie pracy, uzbrojenie ziemi i uzbrojenie pracy w ziemię. Techniczne uzbrojenie pracy zwiększało się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw ogrodniczych, ale w Polsce było średnio o połowę niższe niż obserwowane w UE-27. Wynika to z faktu, że wartość aktywów trwałych rośnie w tych gospodarstwach szybciej niż zatrudnienie, a w Polsce poziom aktywów był niższy niż średnio w UE-27 [Poczta i Średzińska 2007]. Podobnie było w przypadku uzbrojenia ziemi, które wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodniczego rosło. To rezultat stosunkowo małego zaangażowania ziemi w uprawy ogrodnicze. Natomiast uzbrojenie pracy w ziemię wzrastało wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodniczego w UE-27, a w Polsce wzrastało wraz powiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstw do 16 ESU, by następnie maleć (tabela 1).

WYNIKI PRODUKCYJNE I EKONOMICZNE

Drugim etapem badań było przedstawienie wyników produkcyjnych i ekonomicznych badanych gospodarstw. Uczyniono to na podstawie produkcji, dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego i wybranych wskaźników efektywności wytwarzania w gospodarstwach rolnych ogółem i ogrodniczych w Polsce i w UE-27 – w 2009 roku według wielkości ekonomicznej (tabela 2).

Średnia wartość produkcji ogółem wytwarzanej przez gospodarstwo ogrodnicze w Polsce w 2009 roku wyniosła 61 366 euro, a w UE-27 aż 159 774 euro, a wartości te były około 3-krotnie większe od wyników gospodarstw rolnych ogółem (tabela 2). W zależności od klasy wielkości ekonomicznej zmieniała się wartość wypracowywanej produkcji ogółem. Dla polskich gospodarstw ogrodniczych rozpiętość ta wyniosła od około 17 tys. euro do 522 tys. euro, podczas gdy w UE-27 – od około 9 tys. euro do około 740 tys. euro. Oczywiście w strukturze produkcji gospodarstw ogrodniczych w Polsce i w UE-27 przeważała produkcja roślinna ze średnim udziałem odpowiednio około 99,5% oraz około 94% (tabela 2). Wartość otrzymanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wzrastała wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Dla polskich gospodarstw ogrodniczych rozpiętość dochodowa kształtowała się od około 4 tys. euro w gospodarstwach najmniejszych do około 112 tys. euro w gospodarstwach bardzo dużych, przy średnim dochodzie gospodarstw ogrodniczych równym 15 tys. euro i średnim dochodzie gospodarstw rolnych ogółem

TABELA 2. Produkcja, dochody i wybrane wskaźniki efektywności wytwarzania w gospodarstwach rolnych ogółem i ogrodniczych w Polsce i UE-27 w 2009 roku według ich wielkości ekonomicznej
 TABLE 2. The output, incomes and chosen effectiveness indicators in total and horticulture farms in Poland and in the EU-27 in 2009 according to their economic size

Wyszczególnienie	Polska						
	Ogółem	średnio	Ogrodnicze				
			bardzo małe do 4 ESU	małe 4–8 ESU	średnio małe 8–16 ESU	średnio duże 16–40 ESU	duże 40–100 ESU
Produkcja i dochód z gospodarstwa rolnego							
Produkcja ogółem [tys. euro]	21,9	61,4	17,3	21,2	31,6	77,2	182,1
Udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem [%]	51,0	99,4	99,5	98,9	99,2	99,2	99,8
Udział produkcji zwierzęcej w produkcji ogółem [%]	47,6	0,4	0,0	0,7	0,6	0,6	0,1
Udział pozostałej produkcji w produkcji ogółem [%]	1,4	0,2	0,5	0,4	0,2	0,2	0,1
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [tys. euro]	6,7	15,6	4,7	5,8	8,5	21,1	43,8
Wskaźniki efektywności wytwarzania							
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną [tys. euro · AWU ⁻¹]	4,8	7,2	3,6	3,7	5,1	7,9	10,1
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny [tys. euro · FWU ⁻¹]	4,3	9,3	3,3	3,7	5,5	11,2	21,3
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na hektar użytków rolnych [tys. euro · ha ⁻¹]	0,4	3,5	4,5	1,6	2,1	3,3	6,7
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego bez dopłat do działalności operacyjnej na hektar użytków rolnych [tys. euro · ha ⁻¹]	0,1	3,2	4,2	1,3	1,8	3,0	6,5
Dochodowość aktywów (dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego/aktywa ogółem) [%]	5,0	10,9	10,8	8,3	10,2	12,4	12,8
Oplacalność produkcji (produkcja ogółem/koszty ogółem) [%]	109,4	131,4	133,7	130,7	133,9	134,5	130,1

Źródło: Na podstawie: FADN [2012], Poczta i Średzińska [2007], Rys-Jurek [2008].

UE-27									
Ogrodnicze									
bardzo duże >100 ESU	Ogółem	średnio	bardzo małe do 4 ESU	małe 4–8 ESU	średnio- małe 8–16 ESU	średnio- duże 16–40 ESU	duże 40–100 ESU	bardzo duże >100 ESU	
Produkcja i dochód z gospodarstwa rolnego									
522,4	56,4	159,8	9,5	22,6	38,5	67,6	147,3	740,8	
99,9	52,4	93,9	98,7	90,0	98,6	97,5	97,0	92,4	
0,0	42,6	0,2	0,7	0,6	0,3	0,2	0,2	0,1	
0,1	5,0	5,9	0,6	9,4	1,1	2,3	2,8	7,5	
112,3	13,4	22,3	3,2	6,9	12,2	19,1	29,3	62,2	
Wskaźniki efektywności wytwarzania									
11,3	13,9	17,7	2,5	4,9	9,0	12,4	16,4	28,4	
58,1	10,9	15,4	2,5	4,7	9,6	13,6	18,8	35,8	
10,8	0,4	4,3	2,6	2,6	4,5	5,2	4,9	3,9	
10,7	0,1	3,8	2,2	2,4	4,3	4,8	4,4	3,4	
8,7	4,6	6,3	12,5	8,9	8,6	8,7	7,7	4,6	
126,5	104,6	114,5	139,7	140,5	141,5	135,4	122,2	108,1	

równym tylko 6 tys. euro. Przy czym w UE-27 przedział ten był inny i obejmował wartości od 3 tys. euro do około 62 tys. euro dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przy średnim dochodzie unijnych gospodarstw ogrodniczych równym 22 tys. euro i średnim dochodzie unijnych gospodarstw rolnych ogółem równym tylko 13 tys. euro (tabela 2).

By obliczyć wydajność pracy w polskich i unijnych gospodarstwach ogrodniczych w 2009 roku, wyznaczono wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną (euro·AWU⁻¹) i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny (euro·FWU⁻¹)⁵. Średnio w polskich gospodarstwach ogrodniczych wyniosły one odpowiednio: około 7 tys. euro i około 9 tys. euro, natomiast w UE-27 – odpowiednio około 17 tys. euro i 15 tys. euro, a ponadto były to wartości znacznie większe niż obserwowane w gospodarstwach rolnych ogółem. Relacje te miały tym większe wartości, im wyższa była klasa wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodniczego, więc im silniejsze ekonomicznie było gospodarstwo ogrodnicze, tym wyższą dochodowość pracy osiągało. Wyznaczono również dochodowość ziemi rozumianą jako dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na hektar UR (euro·ha⁻¹). Dla polskich gospodarstw ogrodniczych wyniosła ona średnio aż 3 tys. euro·ha⁻¹, w UE-27 aż 4 tys. euro·ha⁻¹, przy średnim poziomie dla gospodarstw rolnych ogółem odpowiednio 365 euro/ha oraz 409 euro·ha⁻¹. Ponadto wyższy niż średni poziom dochodowości ziemi w Polsce uzyskiwały gospodarstwa ogrodnicze bardzo małe (do 4 ESU) oraz duże i bardzo duże (powyżej 40 ESU), a w UE-27 – gospodarstwa ogrodnicze średnie i duże (od 8 do 100 ESU). W trosce o kompletność badania wyliczono również dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego bez dopłat do działalności operacyjnej na hektar UR (euro·ha⁻¹). W 2009 roku wyniósł on średnio dla gospodarstw ogrodniczych w Polsce aż 3 tys. euro·ha⁻¹ przy 86 euro·ha⁻¹ w gospodarstwach rolnych ogółem, przy czym dla unijnych gospodarstw ogrodniczych był równy aż 3 tys. euro·ha⁻¹ przy 72 euro·ha⁻¹ w gospodarstwach rolnych ogółem. Wyniki te świadczą o częściowym uniezależnieniu się gospodarstw ogrodniczych od dopłat unijnych. Ponadto ponownie okazało się, że największe wartości tak skalkulowanej dochodowości ziemi bez dopłat w Polsce uzyskały gospodarstwa ogrodnicze do 4 ESU i powyżej 40 ESU, a w UE-27 – gospodarstwa ogrodnicze od 8 do 100 ESU.

Aby ocenić efektywność wykorzystania majątku zaangażowanego w gospodarstwie, obliczono wskaźnik dochodowości aktywów⁶. Średnia dochodowość aktywów w 2009 roku w Polsce dla gospodarstw rolnych ogółem wyniosła 5%, a dla ogrodniczych – prawie 11%. Natomiast w UE-27 była równa odpowiednio 4,6% oraz 6,3% (tabela 2). Warto dodać, że w Polsce wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodniczego wzrastała dochodowość aktywów

⁵ Nakłady pracy własnej w jednostkach przeliczeniowych pracy rodziny FWU (*Family Work Unit*) – są to osoby nieopłacone, głównie członkowie rodziny [*Wyniki standardowe...* 2011, s. 21].

⁶ Posłużono się dochodowością, a nie rentownością, gdyż zastosowano kategorię „dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego”, a nie „zysk netto” [por. Poczta i Średzińska 2007, Ryś-Jurek 2008, 2009].

(z wyjątkiem gospodarstw bardzo małych i bardzo dużych), natomiast w UE-27 – malała.

Ostatnim analizowanym wskaźnikiem w drugim etapie badań była opłacalność produkcji. W 2009 roku w Polsce uzyskano większe jej wartości niż średnio w UE-27, zarówno dla gospodarstw rolnych ogółem, jak i ogrodniczych. W polskich gospodarstwach rolnych ogółem średnia opłacalność produkcji wyniosła 109,4%, a w ogrodniczych – aż 131,4%, podczas gdy w średnim gospodarstwie rolnym z UE-27 osiągnęła tylko 104,6%, a w ogrodniczym – tylko 114,5%.

WYNIKI FINANSOWE

Trzeci etap badań stanowiło obliczenie wyników finansowych gospodarstw ogrodniczych według wielkości ekonomicznej i gospodarstw rolnych ogółem w Polsce i UE-27 w 2009 roku (tabela 3). Jak wiadomo, wskaźniki płynności pozwalają ocenić powiązania, jakie występują między aktywami bieżącymi a zobowiązaniami bieżącymi jednostki – zbyt mała ich wartość sygnalizuje zagrożenie bezpieczeństwa finansowego jednostki i jej niewypłacalność, ale zbyt duża wartość jest wynikiem nieefektywnego wykorzystania zasobów pieniężnych [Tatka 1999, Ryś-Jurek 2008]. W rolnictwie występuje silna skłonność do utrzymywania wysokiej nadpłynności, co wiąże się ze specyfiką prowadzenia działalności rolniczej, czyli m.in.: długim cyklem produkcji, sezonowością produkcji, wahaniami cen i dużym wewnętrznym zużyciem niektórych wytworzonych produktów przez gospodarstwo [por. Tatka 1999, Poczta i Średzińska 2007, Ryś-Jurek 2009]. Warto zauważyć, że średni poziom bieżącej płynności dla polskich gospodarstw rolnych ogółem wyniósł 5,6, a dla unijnych – 5,3. Natomiast dla samych gospodarstw ogrodniczych wynosił on 2,1 w Polsce i 2,8 w UE-27 (tabela 3). Można też dodać, że najwyższa bieżąca nadpłynność dotyczyła raczej mniejszych gospodarstw ogrodniczych. Ponadto im większą wielkość ekonomiczną osiągnęło gospodarstwo ogrodnicze, tym mniejsze zapasy utrzymywało, co niewątpliwie było dla nich sytuacją korzystniejszą, gdyż utrzymywanie zwiększonych zapasów zawsze pociąga za sobą zwiększenie kosztów stałych [Poczta i Średzińska 2007]. Warto podkreślić, że wskaźnik płynności szybkiej w 2009 roku przyjmował znacznie korzystniejsze wartości w polskich gospodarstwach ogrodniczych niż w unijnych (tabela 3).

Dzięki wskaźnikom zadłużenia otrzymuje się informację, w jakim stopniu gospodarstwo rolne korzysta z zewnętrznych źródeł finansowania, ale znaczące ich wartości mogą oznaczać, że podmioty zadłużone stają się uzależnione finansowo od swoich kredytodawców. Natomiast zbyt niski ich poziom sygnalizuje niezależność podmiotów od źródeł zewnętrznych, ale kosztem powiększania kapitału własnego [Ryś-Jurek 2008]. W gospodarstwach rolnych można zaobserwować mniejszą skłonność do zadłużania się niż u innych podmiotów gospodarczych [Poczta i Średzińska 2007]. Z przeprowadzonych badań ujętych w tabeli 3 wynika, że im większa była wielkość ekonomiczna gospodarstwa ogrodniczego (z drobnymi wyjątkami), tym miało ono większą skłonność do zwiększania zadłużenia.

TABELA 3. Wybrane wskaźniki finansowe w gospodarstwach ogółem i ogrodniczych w Polsce i UE-27 w 2009 roku według ich wielkości ekonomicznej

TABLE 3. The chosen financial indicators in total and horticulture farms in Poland and in the EU-27 in 2009 according to their economic size

Wskaźniki	Polska						
	Ogółem	średnio	Ogrodnicze				
			bardzo małe do 4 ESU	małe 4–8 ESU	średnio małe 8–16 ESU	średnio duże 16–40 ESU	duże 40–100 ESU
Wskaźniki płynności							
Bieżącej płynności (aktywa bieżące/zobowiązania bieżące)	5,6	2,1	2,2	7,3	4,3	1,8	1,6
Szybkiej płynności (aktywa bieżące – zapasy/zobowiązania bieżące)	3,6	1,8	2,0	5,4	3,4	1,4	1,5
Wskaźniki zadłużenia							
Ogólnego poziomu zadłużenia (zobowiązania ogółem/aktywa ogółem) [%]	6,3	19,9	11,3	6,1	8,6	17,5	29,7
Zadłużenia długoterminowego (zadłużenie długoterminowe/kapitał własny) [%]	4,7	19,9	7,3	4,9	7,2	15,9	35,3
Wskaźniki sprawności działania							
Rotacji zapasów (przychody ze sprzedaży/zapasy)	4,5	33,1	42,5	10,9	20,5	26,1	104,3
Rotacji zapasów w dniach (zapasy · 365/przychody ze sprzedaży) [dni]	81,3	11,0	8,6	33,6	17,8	13,9	3,5
Rotacji aktywów ogółem (przychody ze sprzedaży/aktywa ogółem)	0,1	0,4	0,4	0,3	0,4	0,5	0,5
Rotacji aktywów trwałych bez ziemi (przychody ze sprzedaży/aktywa trwałe – ziemia)	0,4	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7
Wskaźniki dochodowości							
Dochodowości kapitału własnego (dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego/kapitał własny) [%]	5,4	13,7	12,2	8,9	11,2	14,9	18,3
Dochodowości netto (dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego/przychody ze sprzedaży) [%]	0,4	25,4	27,2	27,3	26,9	27,4	24,1

Źródło: Na podstawie: FADN [2012], Kulawik [1995], Tatka [1999], Poczta i Średzińska [2007], Rys-Jurek [2008].

UE-27									
bardzo duże >100 ESU	Ogółem	Ogrodnicze							
		średnio	bardzo małe do 4 ESU	małe 4–8 ESU	średnio- małe 8–16 ESU	średnio- duże 16–40 ESU	duże 40–100 ESU	bardzo duże >100 ESU	
Wskaźniki płynności									
1,5	5,3	2,8	7,0	28,8	17,5	7,2	3,9	1,9	
1,5	4,6	2,3	6,6	27,2	17,1	7,01	3,6	1,4	
Wskaźniki zadłużenia									
32,7	15,4	33,2	5,2	8,5	5,7	11,9	18,6	49,3	
40,9	14,2	38,1	2,9	8,2	4,6	10,0	16,8	74,9	
Wskaźniki sprawności działania									
214,6	7,8	11,9	36,5	19,5	52,8	53,3	26,6	8,9	
1,7	47,1	30,8	10,0	18,7	6,9	6,9	13,7	40,7	
0,4	0,2	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	
0,5	0,7	1,2	0,6	0,7	0,9	1,00	1,2	1,4	
Wskaźniki dochodowości									
12,9	5,5	9,4	13,2	9,7	9,1	9,9	9,5	9,0	
21,5	23,7	13,9	34,0	30,8	31,7	28,2	19,9	8,4	

W 2009 roku średni poziom zadłużenia ogółem i zadłużenia długoterminowego gospodarstwa rolnego w Polsce wyniósł odpowiednio 6,31% i 4,70%, przy czym w UE-27 wskaźniki te wyniosły odpowiednio 15,4% i 14,2%. Natomiast dla samych gospodarstw ogrodnich średnio wyniosły w Polsce 19,9% i 19,9%, a w UE-27 aż 33,2% i 38,1% (tabela 3).

Dzięki wskaźnikom sprawności działania uzyskuje się informacje o efektywności wykorzystywania składników majątku gospodarstwo [Ryś-Jurek 2008]. Po przeprowadzonym badaniu okazało się, że im gospodarstwa ogrodnice było silniejsze ekonomicznie, tym sprawniej gospodarowało swoim majątkiem, choć czasem pozytywny wynik można było zauważyć u gospodarstw ogrodnich bardzo małych i małych. Jako przykład można przeanalizować wartość wskaźnika rotacji zapasów w dniach, który w 2009 roku w polskich gospodarstwach rolnych ogółem wyniósł około 81 dni, a w ogrodnich średnio tylko około 11 dni, przy czym w gospodarstwach dużych osiągnął wartość 3,5 dnia, a w bardzo dużych nie przekroczył 2 dni. W UE-27 korzystniejszą wartość od zaobserwowanej w Polsce osiągnął ten wskaźnik tylko w przypadku gospodarstw rolnych ogółem – z wartością około 47 dni, podczas gdy dla gospodarstw ogrodnich średnio wynosił prawie 31 dni. Ponadto średnio w UE-27 najkorzystniejsze jego wartości (poniżej 7 dni) miały gospodarstwa średnie (8–40 ESU). Warto też podkreślić bardzo małe wartości wskaźnika rotacji aktywów ogółem, który zarówno dla Polski, jak i UE-27 był podobny, niezależnie od klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa ogrodnich, choć 2-krotnie przekroczył wartość średnią wyliczoną dla gospodarstw rolnych ogółem. Gdy skorygowano go o wartość ziemi, w Polsce najkorzystniej wypadły średnie i duże gospodarstwa ogrodnice (8–100 ESU), a w UE-27 te, które przekraczały 8 ESU (tabela 3).

W 2009 roku średnia dochodowość kapitału własnego obliczona dla gospodarstw rolnych ogółem w Polsce wyniosła około 5,4%, a w UE-27 – około 5,5%, natomiast dla samych gospodarstw ogrodnich – odpowiednio 13,7% i 9,4%. Warto podkreślić, że spośród polskich gospodarstw ogrodnich najwyższą dochodowość kapitału własnego miały gospodarstwa od 16 do 100 ESU, a spośród unijnych – gospodarstwa ogrodnice najmniejsze (do 8 ESU), średniote i duże (16–100 ESU). Średnia dochodowość netto gospodarstw ogrodnich w 2009 roku w Polsce wyniosła około 25% i we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej była niższa od poziomu średniego dla gospodarstw rolnych ogółem, który wynosił 30,4%. Natomiast w UE-27 średnia dochodowość netto gospodarstw ogrodnich wyniosła w tym samym czasie tylko około 13,9%, ale dla gospodarstw mniejszych (do 40 ESU) kształtowała się na poziomie około 30%, co znacznie przewyższało poziom obserwowany dla gospodarstw rolnych ogółem (tabela 3).

PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ I KILKA REFLEKSJI O SYTUACJI GOSPODARSTW OGRODNICZYCH W POLSCE

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa ogrodnich wywarła znaczący wpływ na jego wyniki produkcyjne, ekonomiczne i finansowe wypracowane

w 2009 roku. Zarówno w Polsce, jak i w UE-27 wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej w gospodarstwie ogrodniczym występowało zwiększone zapotrzebowanie na czynniki produkcji – ziemię, pracę, kapitał, a także zmieniały się relacje między nimi. Gospodarstwa ogrodnicze największe ekonomicznie miały najwyższe techniczne uzbrojenie pracy i uzbrojenie ziemi, a prawie najniższe uzbrojenie pracy w ziemię. To znaczący sygnał dla kierowników gospodarstw ogrodniczych, którzy dążą do powiększenia wielkości ekonomicznej swoich gospodarstw. Ponadto w 2009 roku średnia wartość produkcji ogółem uzyskana przez polskie gospodarstwo ogrodnicze była około 2,5-krotnie mniejsza niż w UE-27, a średnia wartość polskiego dochodu z rodzinnego gospodarstwa ogrodniczego była mniejsza o 40% niż obserwowana w UE-27. Większe ekonomicznie gospodarstwa ogrodnicze w Polsce i w UE-27 charakteryzowały się niższą nadpłynnością, większą skłonnością do zadłużania i lepszą sprawnością działania. Warto podkreślić, że większość obliczonych dla nich wskaźników wypadła lepiej niż dla gospodarstw rolnych ogółem.

TABELA 4. Wybrane cechy charakteryzujące gospodarstwa ogrodnicze i rolnicze w Polsce w latach 2007–2009

TABLE 4. The chosen characteristics for the horticultural and agricultural farms in Poland in 2007–2009

Wyszczególnienie	2007		2008		2009	
	ogrodnicze	rolnicze	ogrodnicze	rolnicze	ogrodnicze	rolnicze
Powierzchnia [ha]	5,8	49,3	5,8	51,6	6,1	53,0
Czas pracy [tys. h]	9, 4	4, 6	9,8	4, 5	9,9	4, 3
Kapitałochłonność (aktywa trwałe/aktywa ogółem) [%]	89,6	79,7	90,3	80,7	91,8	90,3
Aktywa trwałe [tys. zł]	778,6	465,00	840,9	516,2	1 033,6	1164,2
Zadłużenie [tys. zł]	271,2	91,9	282,4	102,8	284,8	110,1
Produkcja roślinna ogółem [tys. zł]	398,9	185,0	425,5	163,7	480,8	153,1
Inwestycje brutto [tys. zł]	121,6	41,4	36,9	41,5	61,4	50,5

Źródło: Na podstawie danych z *Wyników standardowych...* [2009, 2010, 2011].

Produkcja ogrodnicza pod wieloma względami bardzo różni się od typowo rolniczej, co obrazuje zestawienie powierzchni uprawnej, czasu pracy, kapitałochłonności, zadłużenia, wartości produkcji roślinnej i inwestycji brutto zamieszczone w tabeli 4⁷. Średnia powierzchnia użytków rolnych wykorzystywanych w produkcji ogrodniczej w Polsce jest znacznie mniejsza niż w gospodarstwach rolniczych prowadzących produkcję roślinną i nie przekracza 5,8 ha. Odwrotne zależności występują natomiast przy pozostałych cechach charakteryzujących gospodarstwa ogrodnicze i rolnicze w naszym kraju. Wskazuje to nie tylko na zróżnicowanie, ale także znacznie podwyższoną nakładochłonność czynników produkcji, zwłaszcza w odniesieniu do pracy i kapitału.

⁷ Dane z tabeli 4 różnią się nieznacznie od tych z tabel 1–3, gdyż dotyczą tylko indywidualnych gospodarstw rolnych.

BIBLIOGRAFIA

- FADN 2012 (http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/report_en – czerwiec 2012).
- Jabłońska L., 1995: *Some aspects of the changes in Polish floriculture in 1980–1992*. "Annals of Warsaw Agricultural University, Horticulture" 17.
- Jabłońska L., 2006: *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju polskiego kwiaciarstwa*. „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych” 510, cz. I. PAN, Warszawa.
- Krusze N., 1982: *Ogólna ekonomika ogrodnictwa*. PWRiL, Warszawa.
- Kulawik J., 1995: *Wskaźniki finansowe i ich systemy w zarządzaniu gospodarstwami rolniczymi*. Studia i Monografie 72, IERiGŻ, Warszawa.
- Olewnicki D., 2009: *Rola i znaczenie eksportu owoców i warzyw na tle polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w latach 1998–2008*. W: *Makroekonomiczne uwarunkowania sektora rolno-spożywczego*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Olewnicki D., 2010: *Przemiany wybranych czynników ekonomicznych gospodarki sadowniczej i warzywniczej w gospodarce żywnościowej w latach 1980–2008*. Zeszyty Naukowe Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa w Skierniewicach 18, Skierniewice.
- Poczta W., Średzińska J., 2007: *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne i finansowe indywidualnych gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej (na przykładzie regionu FADN Wielkopolska i Śląsk)*. W: *Problemy rolnictwa światowego (Rolnictwo i gospodarka żywnościowa Polski w ramach Unii Europejskiej)*. Red. H. Manteuffel Szoega. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie (XVII). Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Ryś-Jurek R., 2008: *Ocena sytuacji ekonomicznej indywidualnych gospodarstw rolnych z wykorzystaniem wybranych metod ilościowych*. Rozprawy Naukowe 391, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań.
- Ryś-Jurek R., 2009: *Wyniki ekonomiczne i finansowe indywidualnych gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej w Polsce i UE-25 w 2006 roku na podstawie danych FADN*. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 4.
- Stefko O., 2011: *Kierunki rozwoju polskiego ogrodnictwa*. Zeszyty Naukowe SGGW, 11 (XXVI), „Problematyka Rolnictwa Światowego” 1.
- Stefko O., Łącka I., 2009, *Inwestycje w ogrodnictwie i metody oceny ich efektywności*. Wydawnictwo UP Pń, Poznań.
- Tatka M., 1999: *Analiza efektywności gospodarowania na podstawie analizy wskaźnikowej*. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich – O. w Poznaniu, Poznań.
- Wawrzyniak J., 2005: *Rachunek kosztów a zarządzanie w przedsiębiorstwie ogrodniczym*. Wydawnictwo Poltext, Poznań.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku. Część I. Wyniki standardowe*, 2011. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 roku. Część I. Wyniki standardowe*, 2009. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 roku. Część I. Wyniki standardowe*, 2010. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe*, 2011. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

PRODUCTION, ECONOMIC AND FINANCIAL RESULTS OF HORTICULTURAL FARMS ACCORDING TO THEIR ECONOMIC SIZE IN POLAND AND IN EU-27 IN 2009 ON THE BASIS OF FADN DATA

Abstract. The aim of this paper is to present the production, economic and financial results of horticultural farms according to their economic size in Poland and in the EU-27 in 2009. Analyses were based on the FADN database. Both in Poland and in the EU-27, the demand for production factors – land, labour, capital, and the relations between them were changing depending on the economic size of a horticultural farm. In 2009 the average value of total output of Polish horticultural farms was approximately 2.5 times lower than in the EU-27, and the average value of income of Polish family farms was lower by about 40% than that recorded in the EU-27. Economically bigger farms in Poland and in the EU-27 were characterised by a lower over-liquidity, stronger tendency to incur debts and greater efficiency of operation. Moreover, the majority of calculated indicators was more favourable for horticultural farms than for agricultural farms overall.

Key words: horticultural farm, economic size, production, economic and financial results